

Recensies

F. C. J. Ketelaar, *Oude zakelijke rechten vroeger, nu en in de toekomst* (Leiden: Universitaire Pers - Zwolle: Tjeenk Willink, 1978, 330 blz., f80,-, ISBN 9027115036).

Deze juridische dissertatie dient een praktisch doel: de vaststelling van de wenselijkheid of ongewenstheid van handhaving in de toekomst van een aantal zakelijke rechten, die stammen uit het ancien régime en geen plaats vonden in het oude Burgerlijk Wetboek, maar als verkregen rechten geëerbiedigd worden: pootrecht, weiderechten, recht van eendenkooi, van windvang, van aanwas, van de dertiende penning (aan te treffen in de streek van Abcoude, Vinkeveen en Kamerik). De schrijver besteedt daarnaast aandacht aan vergelijkbare rechten die inmiddels zijn afgeschaft (tienden, heerlijke jachtrechten) of waarvan 'het langzaam verdwijnen door de wetgever bevorderd wordt'.

De problemen waarmee Ketelaar zich bezig houdt dateren feitelijk van de Staatsregeling van 1798, waarvan hij de totstandkoming zorgvuldig heeft bestudeerd. Die bepaalde (art. 25) dat alle rechten of verplichtingen uit het leenstelsel of leenrecht afkomstig en niet gevestigd bij wederzijdse vrijwillige overeenkomst werden afgeschaft, waarbij voor alle rechten en renten, die als vruchten van wezenlijke eigendom beschouwd konden worden, schadevergoeding zou worden verleend. De interpretatie van dit artikel en de organisatie van de schadevergoeding gaven in de volgende jaren nogal wat verwarring en de toestand werd er na de Inlijving niet duidelijker op. De gedane moeite werd trouwens vergeefs doordat in 1813 de Oude Tijden weeromkwamen en in 1814 aan heerlijkheden verbonden niet-bestuurlijke rechten aan de voormalige rechthebbenden terugvielen. Ten aanzien van een aantal dezer rechten volgden al spoedig nadere bepalingen die afkoopbaarheid regelden, het begin van een lange periode van wetgeving en jurisprudentie, welke de auteur op de voet heeft gevolgd. Met name de regeling en uiteindelijke afschaffing van tiend- en jachtrecht heeft hij zorgvuldig en kritisch geanalyseerd.

Aangezien voor het met deze studie beoogde doel de hedendaagse rechtspraktijk van evident belang is, heeft schrijver deze voor elk der elf door hem geselecteerde rechten afzonderlijk behandeld en, tot beter begrip, van een geschiedenis van die rechten doen voorafgaan. Dat deze laatste, met uitzondering van het hoofdstuk over de eendenkooi, afhankelijk is van beschikbare literatuur en dat daardoor de aan de verschillende onderdelen besteede aandacht wat willekeurig verdeeld is, is niet vreemd. Het zal ook niet in schrijvers bedoeling hebben gelegen meer dan een summier overzicht te geven. Wel valt op dat de behandeling van het ontstaan der rechten in de middeleeuwen zwakke punten vertoont. Bij het recht op kerkgestoelte suggereert schrijver zelfs - ten onrechte - dat dit van na de Hervorming dateert. Wanneer hij spreekt over weiderechten, gaat hij er nog altijd van uit dat steden van jonger datum plegen te zijn dan marken. In de alinea over cijnzen van publiek-

rechtelijke oorsprong includeert hij cijzen die kennelijk van hof rechtelijke oorsprong zijn en laat hij merkwaardigerwijs de ontginningscijzen buiten beschouwing; hetgeen hij in een volgende paragraaf zegt over 'wijze van betaling' is bovendien onzorgvuldig geformuleerd (201) met noot 12 'zo is ook het zilvergeld ontstaan'- als komische noot. Waarop baseert hij de stellige mening (220) dat in Overijssel het stroomregaal (en dus het visserij regaal) 'oudtijds' niet werd 'erkend'? De bisschoppen van Utrecht oefenden op de IJssel - ongetwijfeld regale - tolrechten uit en de piscatio die Prüm aan de mond van de IJssel heeft gehad zal zeker op visserijregaal teruggaan. De paragraaf over de dertiende penning zou gewonnen hebben bij een vergelijking met de oudtijds in Kamperveen opgebrachte 'landwinning'. Sprekend over het veerrecht herinnert schrijver eraan dat dit in Zeeland wel, elders niet een ambachtsgevolg was, maar hij vraagt zich niet af of hiervoor een verklaring te vinden is; mocht echter in Zeeland dat verschijnsel in verband staan met de tolrechten welke de heren in kwestie in een eerder stadium op de rivier uitoefenden, dan zou dat van belang zijn voor (244) aangeroerde aanspraken op vervangende rechten bij opheffing van de veerdienst. Dat het recht van wind vang een uitloei is van het windrecht (regaal) (193) wordt door nadere behandeling van het onderwerp niet ondersteund. In feite laat schrijver het ontstaan van dit recht verder buiten beschouwing en beperkt hij zich tot het citeren van enkele zestiende- en zeventiende-eeuwse octrooien. Toch zijn hierover wel oudere gegevens te vinden, ook al is helaas de veertiende-eeuwse bepaling over 'boemen die den moeien hinderen' uit het Kamper Gulden Boeck onleesbaar weggeradeerd. Er is wel een Kamper schepenakte uit 1329 die over windvang gaat en een servituut lijkt te betreffen.

Maar veel doen deze details er niet toe. De paragrafen over de ontstaansgeschiedenis zijn in feite een toegift op een boek dat zijn belang ontleent aan de wetgeving en jurisprudentie, in het bijzonder in de tijd na het ancien régime.

J. A. Kossmann-Putto

H. van der Wee en E. van Cauwenberghe, ed., *Productivity of Land and Agricultural Innovation in The Low Countries (1250-1800)* (Leuven: Universitaire Pers, 1978, xi + 188 blz., 580 BF, ISBN 90 618 6073 3).

Deze niet zo omvangrijke bundel is niettemin een kostbare aanwinst voor de geschiedenis der Nederlanden en voor de sociaal-economische geschiedenis. Dit gemeenschappelijke rapport over de evolutie van de landbouwopbrengst in de Nederlanden, bijeengebracht naar aanleiding van een der thema's op het Internationaal Congres te Edinburgh in 1978, is reeds door het onderwerp zelf belangwekkend genoeg; de landbouwproductiviteit staat immers centraal in de zo actuele groeiproblematiek. De faam van de tien medewerkers (zeven Belgen, twee Nederlanders en een Amerikaan), die allen op dit terrein reeds hun sporen hebben verdiend, staat daarenboven borg voor de kwaliteit van de bundel, waarin niet alleen heel wat vers materiaal werd verwerkt en originele standpunten werden ingenomen, maar waarin bovendien diverse nieuwe cijferreeksen werden gepubliceerd.

De bundel bestrijkt feitelijk de jaren 1347-1809, de enkele cijfers uit de dertiende eeuw voor Sint-Truiden niet te na gesproken. De ganse Nederlanden komen echter niet aan bod. Wel vertegenwoordigd zijn Zuid-West-Brabant (F. Daelemans), de omgeving van Leuven en Tienen (M. J. Tits-Dieuaide), het Land van Zele in de omgeving van Dendermonde (F. de Wever), het Land van Aalst (C. Vandenbroeke-W. Vanderpijpen), de domeinlanden in Vlaanderen en Brabant, speciaal rond Ninove, Sluis, Tienen, Turnhout en Petegem (E.